

Финансова сигурност

ДИНАМИКА НА РАЗХОДИТЕ ЗА ОТБРАНА В НАЦИОНАЛНИТЕ БЮДЖЕТИ В КОНТЕКСТА НА СИГУРНОСТТА

ОЗ ПОЛК. Д-Р ДОБРОМИР АНГАРОВ

E-MAIL: ANGAROV_67@ABV.BG

ОЗ полк. Добромир Христов АНГАРОВ е доктор по организация и управление извън сферата на материалното производство от Военна академия „Георги Стойков Раковски“ гр. София, с мисии в Ирак и Афганистан

Резюме: Въоръжените сили са изправени пред редица сериозни предизвикателства, които са следствие на динамиката в международната среда за сигурност, асиметричните заплахи и промените на центровете на влияние в регионален и

световен мащаб. Това обуславя приемане на нова концепция за тяхното развитие, структуриране, използване и финансово осигуряване.

Ключови думи: сигурност, разходи за отбрана, финансово осигуряване

DYNAMICS OF DEFENSE EXPENDITURES IN THE NATIONAL BUDGETS IN THE CONTEXT OF SECURITY

OZ COL. DR. DOBROMIR ANGAROV

E-MAIL: ANGAROV_67@ABV.BG

COL. Dobromir Hristov ANGAROV (ret) has a doctoral degree in organization and management outside of the area of material production from the Military Academy “Georgi Stoykov Rakovski” in Sofia, with completed missions in Iraq and Afghanistan.

Abstract: The armed forces are facing a number of serious challenges as a consequence of the dynam-

ics of the international security environment, asymmetric threats, and changes in centers of influence both regionally and globally. This requires the adoption of a new concept for their development, structuring, use and financial provision.

Keywords: security, defense spending, financial insurance.

ВЪВЕДЕНИЕ

В началото на 20-те години на XXI-ви век, Въоръжените сили на отделните страни са изправени пред редица сериозни предизвикателства, които са обусловени от динамиката на международната среда за сигурност, водените военни конфликти в Украйна и Близкия изток, асиметричните терористични заплахи, използването на нови бойни средства (безпилотни летателни апарати (БЛА), ракети с лазерно насочване, високоточни оръжия и др.) и промените на центровете на влияние в световен мащаб (САЩ, Китай, Русия, Франция). Всичко това обуславя разработването

и приемането на нова концепция за тяхното организационно изграждане, развитие, логистично, финансово осигуряване, както и позиционирането им в общата система на сигурност. В приетия Стратегически компас за укрепване на сигурността и отбраната на ЕС до 2030 г.¹ се посочва, че характеризиращата се с по-голяма враждебност обстановка в областта на сигурността, изисква от страните да се направи качествен скок и да се увеличи способността и готовността им да действат, да укрепят своята устойчивост и да инвестират повече и по-добре в своите отбранителни способности.²

При извършване на анализ на средата на сигурност в международен план, тя се характеризира като сложна, динамична и с трудно предвидими измерения. Основните фактори, влияещи за формирането и възможното дестабилизиране са:

- глобализацията във всичките аспекти (политическа, икономическа, енергийна, социална, медийна, финансова и др.);
- забавянето на икономическото развитие, липсата на ресурси и неблагоприятни явления във финансовата сфера;
- свързаност на пазарите, контрагентите и веригите за доставки;
- промяната на изградената среда за сигурност (след 2017 г.) – регионални конфликти в Сирия, Близкия изток, Суецкия канал, Сомалия, Украйна, Южно-азиатския регион;
- смяна на посоката на политическа ориентация на „ключови“ държави в определени региони (глобални и регионални);
- енергийни, демографски, екологични и климатични предизвикателства;
- заплахи за информационната сигурност;
- лесен достъп и разпространение на оръжия за масово унищожение и на средства за тяхната доставка (евтино производство на дронове и други БЛА).

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА БЮДЖЕТНИТЕ СРЕДСТВА В НАПРАВЛЕНИЕ „СИГУРНОСТ“

През последните години се наблюдава увеличаване на процента от brutния вътрешен продукт (БВП), определен за направление „Сигурност“ и частност „Отбрана“, като правителствата все повече пренасочват вниманието си от силно ангажираната социална политика предпочитана в периода до 2020-2021 г., изискваща увеличаване на бюджетните разходи за здравеопазване, образование, социално осигуряване, развитие на регионите, култура и др. към заделяне на значителен обем от финансови средства за стабилизиране на системите за сигурност (превъзвръщане, развитие на военна, жп и шосейна инфраструктура и свързаност).

В този контекст, при анализ на фактите и тяхната проекция в реалната икономика, увеличените разходи за отбрана могат да се разгледат като ускорителен фактор на икономическия растеж, особено в секторите свързани с производството, асембли-

рането и технологичното развитие в областта на отбраната, така и като застрашаващ процес за другите сфери от живота. Проектите и сключените договори за обществени поръчки в областта на отбраната от социална гледна точка създават възможности за допълнителна заетост, стимулират инвестициите, иновациите и насърчават развитието на високотехнологичните отрасли. Тези инвестиции обикновено имат мултиплициращ ефект, като генерират допълнителни ползи за доставчиците и местната икономика. Увеличаването на разходите за отбрана улесняват технологичните иновации и научните изследвания чрез стимулиране напредъка в области като: логистика, технологични и научни изследвания, киберсигурност, изкуствен интелект, оръжейна и авиационна индустрия. Постигнатият ръст на познанията в тези сфери повишават не само военните способности, но имат широко приложение в гражданските сектори, чрез мултиплициращо повишаване на конкурентоспособността и индустриално развитие. От друга гледна точка, увеличаването на разходите за отбрана налага намаляване на ресурси в други области на публичните финанси. Това довежда до предприемане на компромисни варианти при осигуряването на основни социални услуги и инвестиции, явяващи се от решаващо значение за дългосрочното икономическо развитие и общественото благосъстояние на дадената страна. Намирането на баланс при финансирането на отделните приоритети става особено трудно във времена на бюджетни икономии или периоди на икономически дефицит. Прилагането на балансирано увеличаване на бюджета за отбрана, способства за успокояване на икономическите процеси, избягване на товарването на националните финанси и увеличаването на бюджетния дефицит (или равнището на държавния дълг). Поддържането на повишени военни разходи в отделните страни, представено в средносрочен/дългосрочен план, налага внимателно фискално планиране на разходите и може да наложи труден избор за финансиране (повишаване на данъците или вземане на заеми). Неуспешното управление/менажиране на горепосочения натиск върху бюджета, може да подкопае икономическата стабилност, икономическата среда, доверието на населението и инвеститорите. Към този момент, европейските държави, които са географски по-близо до конфликти или зони на несигурност, са възприели активен подход

към постепенно и/или рязко увеличаване на разходите за отбрана (Полша, Румъния, Гърция, Турция, балтийските държави, Израел, Либия и др.).

При така представените обстоятелства става все по-актуално предизвикателството за намиране на баланс между адекватно на заплахите осигуряване на въоръжените сили, способни да защитават националните интереси в съответствие със заложените изисквания в сферата на националната сигурност и приетите стандарти на Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО) и Европейския съюз за отбранителни ресурси, при ограничените налични „национални“. Всичко това предопределя необходимостта от усъвършенстване на процесите по ресурсно планиране, прозрачно управление и разходване на финансовите средства, определени в бюджетите за отбрана.

ДИНАМИКА НА РАЗХОДИТЕ ЗА ОТБРАНА И ПРОЕКЦИЯТА В ОБЩЕСТВЕНИЯ ЖИВОТ

Ефективното, ефикасно, законосъобразно и прозрачно планиране и управление на ресурсите за отбрана е от изключително значение в процеса на трансформация на отбранителната система, наложено от силно фрагранентираната среда за сигурност и поетите международни ангажменти. В съюстен формат това предполага адекватно разпределение на правомощия и отговорности за вземане на решения, като се отчитат голям брой „ограничения“, свързани със съгласуване на процедурите по националното планиране, управление и изпълнение на бюджета, с тези по планирането и финансовото осигуряване на дейностите в НАТО и в Европейския съюз.

След края на Студената война и началото на демократичните промени в Източна Европа, европейските страни (членки на НАТО) постепенно приеха курс за намаляване на разходите за отбрана в полза на социални, инфраструктурни, културни или технологични дейности и инвестиции. Общите разходи за отбрана на развитите икономики, членовете на еврозоната (Германия, Франция, Италия, Белгия, Люксембург), са намалели почти наполовина от тези заделени до 1991-1993 г. В посочения период, развитите икономики осигуряваха за военни цели повече от 3% до 4-5% от brutния си вътрешен продукт (БВП), докато в периода 1992-2015 г. тази цифра е намаляла до около 1,5 - 1,6%

от БВП.³ През 2015 г. глобалните военни разходи достигнаха приблизително 1,676 милиарда долара, което представлява увеличение с 1,0% в реално изражение спрямо предходната година. Тези общи разходи се равняват на 2,3% от световния брутен вътрешен продукт (БВП), отбелязвайки първото увеличение на световните военни разходи от 2011 г. насам. При изследване на данните в този период може да се отбележи, че разходите за национална сигурност в САЩ са намалели като процент, като през 2010 г. той е 20,1% от федералния бюджет, като до 2015 г. постепенно е намалял до 15,9%. Това проектирано за военни разходи като процент от brutния вътрешен продукт (БВП), представлява намаление от 4,6% на 3,3% за посочения период.⁴

Събитията в световен и регионален мащаб след 2014 г. и анексирането на полуостров Крим, ускориха и наложиха необходимостта разходите за отбрана в Европа да започнат да се увеличават, макар и не толкова бързо на база общото ниво на разходите в отделните държави. Според анализ на публикуваните данни за военните разходи към 2018-2020 г., европейските държави (членки на НАТО) в по-голямата си част не са инвестирали номинално определените 2 % от БВП, задължителни съгласно разпоредбите и правилата на НАТО. Като пример може да се посочи, че през 2023 г. само няколко страни членки на НАТО са изпълнили общоприетата цел за разходи за отбрана в размер на 2% от БВП. (Полша - 3,9%, САЩ - 3,49%, Великобритания - 2,14%, Гърция - 3,01%), което противно на очакванията не се отрази отрицателно в нивото на социалните разходи в посочените страни. При развитие и ескалиране на военните действия в Украйна за периода февруари 2022 г. до края на февруари 2024 г., страни членки на НАТО⁵ са поели ангажмент и/или доставили оръжия и оборудване на стойност: САЩ-46,2 млрд. долара, Германия-10,7 млрд. долара, Обединеното кралство-5,7 млрд. долара, Дания-5,2 млрд. долара, Нидерландия-4,1 млрд. долара и др. На проведените срещи, дискусии и форуми на Алианса се констатира, че войните (интензивни военни конфликти) вече не могат да се разглеждат като далечно явление и че европейските държави не могат да си позволят да изчакват, избират и решават кога и къде да участват (включат). На база направените от експертите анализи се стигна до заключението, че намаляването на численост на въоръжени сили (в повече-

то случаи сведени до експедиционни сили), които бяха заложени в отбранителните доктрини на повечето европейски държави до 2022 г., вече не са достатъчни като възпиращ фактор срещу появяване и разширяване на чужда агресия, и особено недостатъчни като защита на териториалната цялост. Това доведе до увеличаване на глобалните военни разходи през 2023 г. в сравнение с предходната година с 6,8%, като са достигнали рекордните за всички времена 2443 милиарда долара (2,5% от световния брутен продукт) или изразено в реални данни по около 306 долара на всеки жител на Земята (по данни на SIPRI)⁶.

Основните фактори за увеличението на глобални военни разходи са войната в Украйна, ескалиращото геополитическо напрежение в Южноазиатския район, Близкия изток и поетите политически ангажменти от световните лидери за военна помощ.

АНАЛИЗ НА ПРОЦЕСА ЗА ОСИГУРЯВАНЕ РЕСУРСИТЕ ЗА ОТБРАНА

На база на така представените данни за динамиката в разходите за отбрана в международен план, се налага да направим анализ на нашите разходи. В разработената „Система за планиране, програмиране и бюджетиране“ (Planing, Programing and Bugetind Sistem) на Министерството на отбраната, аналогична със системите за управление на ресурсите за отбрана във водещи съюзни държави се внедри съвременен процес за отбранително планиране. През годините на нейното прилагане, се наложи усъвършенстване на същата, поради динамиката и настъпилите промени в средата за сигурност в глобален и регионален план, като:

- задължения на Република България като член на НАТО и Европейския съюз-поети международни и коалиционни ангажменти;
- промяна на средата за сигурност (2017-2022 г.) – регионални конфликти в Близкия изток и Украйна;
- глобалната финансова и икономическа криза (2017-2020 г.) и др.

За решаване на предизвикателствата, с цел компенсиране на недостига на ресурси (включително финансови) и липсата на ключови отбранителни способности, страната ни взе решение да се присъедини към инициативите на НАТО „Интелигентна отбрана“ и „Свързаност на силите“, както и

инициативата на Европейския съюз „Обединяване и споделяне“. Тези инициативи са в синхрон с приетия „Стратегически компас за укрепване на сигурността и отбраната на ЕС“ и необходимостта от превръщането на съюза в по-силен и по-способен фактор за сигурност. На база приетите решения и поетите съюзни ангажменти, правителството прие „Национален план за повишаване на разходите за отбрана на 2 % от БВП на Република България до 2024 г.“⁷ (одобрен с РМС № 3/04.01.2018 г.) и „Програмата за развитие на отбранителните способности на Въоръжените сили на Република България до 2032 г.“⁸ За страната ни поставените цели при включване в инициативите „Интелигентната отбрана“ и свързаността на силите като съвременен прочит, може да се представи в добавяне на „допълнителна стойност“ към изградената национална отбрана, като се синхронизира с критериите, поставени пред Министерството на отбраната, включващи национална отговорност и дълг. Обединяване усилията на отделни държави-съюзници в НАТО за придобиване на определени отбранителни способности се характеризира в повишено политико-военно сътрудничество и доверие. Това рефлектира при реализирането на модерна и отговорна в национален и съюзен формат отбранителна политика. Изисква изграждане и развитие на реално необходим комплект от отбранителни способности, адекватни на постоянно изменящата се среда за сигурност. Разходите за отбрана за 2024 г. възлизат на 2,05 на сто от БВП, което е увеличение с 0.21% спрямо 2023 г. (1,84%) като в реални стойности са предвидените общи разходи за отбрана от 4, 217 млрд. лв. (разпределени: в бюджета на МО - 2,657 млрд. лв. и в централния бюджет по проектите за модернизация-1,233 млрд. лв.). Предизвикателствата пред Министерството на отбраната на Република България, налагат нов подход при разработване на доктриналните документи, ясни правила за действие/ вземане на решения, прилагане на утвърдени положителни/добри практики в процесите по планиране, управление и разходване на утвърдените средства за отбрана.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. *Стратегически компас за укрепване на сигурността и отбраната на ЕС до 2030 г.* -<http://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-com>

2. Тенденции в световните военни разходи за 2015 г. - EMBARGO FS1604 Milex 2015.pdf (sipri.org)

3. Военни разходи при управлението на президента Обама - PolitiFact | PolitiFact Sheet: Military spending under Obama and Congress

4. Увеличаване на военните разходи през 2023 г. - Interactive global map reveals countries spending the most on military amid 'unprecedented rise' - World News - Mirror Online

5. Национален план за повишаване разходите за отбрана на 2 (два) % от brutния вътрешен продукт на Република България до 2024 г. - https://www.mod.bg/bg/doc/cooperation/20181005_Natsionalen_plan_BG.pdf (mod.bg)

6. Програмата за развитие на отбранителните способности на Въоръжените сили на Република България до 2032 г. - Държавен вестник (parliament.bg), брой 13 от 16.02.2021 г.

1. www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-com
2. Съвкупност от доктрини; организация; подготовка; въоръжение, техника и оборудване; лидерство; личен състав; инфраструктура и оперативна съвместимост. (стр.9 на Програмата за развитие на отбранителните способности на Въоръжените сили на Република България до 2032 г.)
3. EMBARGO FS1604 Milex 2015.pdf (sipri.org)
4. PolitiFact | PolitiFact Sheet: Military spending under Obama and Congress
5. По данни на Килския институт – германска изследователска организация.
6. Interactive global map reveals countries spending the most on military amid 'unprecedented rise' - World News - Mirror Online
7. https://www.mod.bg/bg/doc/cooperation/20181005_Natsionalen_plan_BG.pdf (mod.bg)
8. Държавен вестник (parliament.bg), брой 13 от 16.02.2021 г.

РЕКЛАМА

